

Brunner Attila

Komor Marcellről és Jakab Dezsőről

Bagyinszki Zoltánnak

2014. december

Jakab Dezső 1864. november 4-én született Réven (ma Vadu Crișului, Románia). 1893-ban szerzett építész oklevelet a budapesti Műegyetemen. Neje révén családi szálak főzték Szabadkához, ahol első önálló épületei felépültek.

Komor Marcell 1868. november 6-án született Pesten. Oklevelét 1891-ben szerezte. 1895-től dolgozott Lechner Ödön irodájában, így részt vehetett az Iparművészeti Múzeum és a kőbányai Szent László-templom tervezésében. Önálló építészként a szentesi Petőfi Szálló és Vigadó pályatervén alkalmazta a Lechnertől ellesett, eltanult formákat, ám főleg: a mester elveit. Az Iparművészeti Múzeuméhoz egészen hasonló pártákkal és téglaszalagokkal tagolt homlokzat az első kísérlet a lechneri „formanyelv” átültetésére az akkor éppen átépülőben lévő, újonnan fejlődésnek indult Alföldön. A lechneri téglaszalagos keretelések és a kupolák egészen sajátos módosuláson mentek át Komor kezén. Egyfelől díszítettebbé váltak, kiemelve a hagymakupolák orientalizáló jellegét, másrészt alkalmassá arra, hogy rizalitból kiemelkedő toronyra ültetve monumentális karaktert adjanak egy aránylag kisebb léptékű épületnek.

1897-től 1919-ig Komor Marcell és Jakab Dezső közös építész irodát tartottak fenn. Munkabírásuk és vállalt feladataik, de ami fontosabb: céljaik és elveik összhangban voltak. Míg Komor inkább a szerkezetekért felelt, Jakab a részletek megtervezésekor előszeretettel fordult a népművészet formakincséhez. Inspirációja közvetlen volt: Erdélyi útjairól gyűjtött tárgyai ma a Néprajzi Múzeumban találhatóak. Gyűjteményéhez illett saját lakásának berendezése is, a Keleti Károly utca 29–31. számú ikerházban, ahol Komor is lakott, a mennyezetbe épített kalotaszegi festett kazetták kerültek. Házukban gyakran hatalmas vendégsereg fordult meg, de gyakran jártak a Japán kávéház művész-törzsasztalához is.

Irodájuk elsősorban középület-tervezéssel foglalkozott, míg kortársaik többnyire a jobban is jövedelmező bérházépítésben specializálták magukat. Pályázatok útján jelentős közületi megbízásokat kaptak, s színháztól szanatóriumon át városházáig számos

épülettípus tervezésében bizonyították tudásukat. Csak néhány, jelentősebb munkájukra térnék ki.

Első közös megbízásuk a szolnoki Mezőgazdasági Takarékpénztár épülete volt. A terrakotta természetes színe által meghatározott épület a Lechner épületeiről ellesett motívumok mellett is jól mutatja a stílusokkal való kísérletezést. Manzárdtetős főhomlokzatát hatalmas háromszögletes timpanon koronázza, amelyre ívelt vonalú oromzat ül fel, a téglaszalagok ugyanakkor dekoratív faltagoló rendszerként érvényesülnek, mint ekkoriban már Baumgarten Sándor és Herczegh Zsigmond épületein is. Stukkó- és sgrafittódíszeket mára sajnos eltávolították.

Az iroda hírnevet a szabadkai zsinagóga épületével szerzett, amely a szegedi zsinagóghoz készített korábbi pályatervük átdolgozásával jött létre. A hímzésmotívumok plasztikus, festett díszként és az üveglablakok mintázataként is erős részlethangsúlyokat adnak a centrális térnek. Az épület a korábbi orientalizáló, mór és török díszítményekkel ellátott vagy klasszicista magyarországi zsinagógákhoz képest abszolút novum volt. Lechner Földtani Intézetéből ismert elemek köszönnek vissza benne: a boltíveket karéjos átkötő elemek kapcsolják a boltozathoz, lazítva ezzel a tektonikus tömegérzeten s áramló tér érzetét keltik. Az épületkülsőn itt is a terrakotta meleg színe érvényesül. Komorék a későbbiekben azonban egyre inkább a színes, majolizált pirogránit alkalmazása felé fordulnak.

1904-ig számos pályatervet készítenek (budapesti Áru- és Értéktőzsde, pécsi Postaigazgatóság, Kossuth-mauzóleum, kiskunfélegyházi elemi iskola), ám az első ezek közül, amely kivitelre is kerül, a kecskeméti Iparos Otthon épülete. A szín megjelenése kívül-belül átformálta az épületet. Mozaik- és kerámiadíszítést kapott a fehér alapszínű homlokzat (feltehetően az 1902-ben felépült, Márkus Géza tervezte Cifrapalota hatására), a vasrácsok virágokká formálódtak, a Széchenyi téri szárny alaprajza pedig egy közösségi templomtérhez vált hasonlóvá. Az első tervváltozatok erdélyies, toronyszerű kiüléseket ábrázolnak, mára elpusztult tetődíszekkel. Az épület két szárnya közötti csuklótagot negyedkúpulával fedték.

A nagyváradi (ma Oradea, Románia) Fekete Sas Szálló, fedett, vas-üveg szerkezetű, kanyarodó passzázsával párizsi galériákat idéz. Kettes, hármas ablaktagolásai a sok tömbből összetett, toronnyal is kiemelt tömeget izgalmas, expresszív, vertikálisan nyugodt, horizontálisan zaklatott együttessé teszik. Más épületeikhez hasonlóan a sarkok itt is

lekerekítettek, sőt, köríves csuklótagként kapcsolnak össze utcai homlokzatokat (mint már az Iparművészeti Múzeum sugallatára megfogalmazott szentesi szállodánál is).

Komor és Jakab legismertebb művei alighanem tornyos városházáik. Előbb a marosvásárhelyit építették fel, majd a szabadkai. A két épület tömege jól mutatja a két város karakterét is. Míg a marosvásárhelyin vertikális hangsúlyok érvényesülnek, s a jobb sarokra került torony az épület előtti teret uralja, addig a szabadkai szélesen elnyúló főhomlokzatát erőteljes előreugrások mozgatják meg, s főbejárat melletti aszimmetrikus toronypár közül a bal oldali nemcsak a főtér, de a város fölé is magasodik. A Szabadka melletti Palicshoz fürdő és tóparti nyaralóépületeik kapcsolják. Ezeken az épületeken erőteljesen érvényesül az erdélyi népművészet, s más épületeiken is felbukkannak kopjafára, székykapura emlékeztető elemek.

Bútorterveket is készítettek, önálló berendezés részeként, de saját épületeik belső berendezéseként is. Többször dolgoztak az összművészet (Gesamtkunstwerk) szellemében a társművészetek képviselőivel, akik részben elképzeléseik kivitelezői (Zsolnay gyár), részben az építési program adta művészeti feladatokat ellátó egyenjogú társművészek. A szabadkai és marosvásárhelyi városházáknál Róth Mika és Nagy Sándor készítették a dísztermek üveglakait, amelyek a városi reprezentáció eszközeként a helyi, városi identitás vizuális kifejezését biztosították, a nemzeti arcképcsarnok gondolatával összekötve. A marosvásárhelyi kultúrpalota díszítési, ikonográfiai és tervezési programja még ennél is összetettebb. A közművelődés háza (s a ház mint olyan az építészet szimbóluma is) üveglakai, falfestményei, díszítő festése a gödöllői művésztelep alkotóinak esztétikájával társult. Körösfői-Kriesch Aladár, Nagy Sándor, Falus Elek, Torockai Wigand Ede s e művészek a Komor–Jakab irodához hasonlóan egyúttal a városok közti kapcsolatokat is erősítették. Az iroda szívesen dolgozott építészekkel is. Legtöbbit Márkus Gézával, aki hozzájuk hasonlóan a lechneri építészet haladó volta, a régi stílusokkal szembeni elsőbbsége mellett harcolt írásban és tettekkel is. Több pályatervük után az 1911-ben épült budapesti Népopera utolsó közös munkájuk volt (ma erőteljesen átépítve Erkel Ferenc Színház működik benne). Magával Lechnerrel is együtt dolgoztak, a budapesti Balás-villa (1905–1906) építkezésében. A külső térrel kapcsolatot kereső térkompozíció valószínűleg Lechner gondolata, ahogy a külső falfelületek tagolása is, de a részletformákban számos Lechnertől szokatlan motívum tűnik fel, amelyek közelebb állnak Komor és Jakab kifinomult részletképzési módszeréhez.

Épületeik díszítőművészeti rendszere meglepően egyszerű: képkeretszerű erővonalak emelik ki a hangsúlyozni kívánt épületrészeket, felületkitöltésként e képmezőket elszórt motívumcsokrokkaal töltik meg, kikerülhetetlenül érzékivé téve a téregységről téregységre változó épületet. Masszív, szigorú és egyenes vonalvezetés helyett fellazítják az épület kontúrjait, még Lechnernél is erőteljesebben, ahogy a síkdíszítményeket (például mozaikokat) is domború berakásokkal lazítják.

Épületeik dekoratív színhatása rafináltabb a lechneri színhasználatnál, és sokkal több részletformával dolgoznak úgy kívül, mint belül. A szecessziós formaadásnak azt az elvét ültetik át, amely az anyagszerűséget nem tagadja meg, de a korábbi, történeti stílusok alapján megfogalmazott konvenciókhoz képest szélsőségesnek tűnhetett. Erre maguk az építészek is kitértek a szabadkai városháza felavatása alkalmából megjelent emlékkönyvben, büszkén említve, hogy helyi iparosoknak számos új technikai fogást mutattak meg. Hogy a vakolatot lehet fröcskölve, rücskösen is felvinni, s kanyarogva is le lehet simítani; hogy esztergálni nemcsak sematikus korlátbábokat, hanem összetett plasztikákat is lehet; hogy a zárszerkezetet fedő vaslap el is indázhat kissé a kulcslyuktól; hogy az ajtó szemöldökfáját is össze lehet húzni, haragosan, mint az ember szemöldökét. Ismétlődő virágmintáik sem önmagukért vannak (magukban is szépek, persze), de feladatuk kifejezni az építető közösség új iránti vágyát és társadalmi egységét.

Komor mindemellett hatalmas szakírói életművet is létrehozott. Írásai 1894-től rendszeresen jelentek meg szakmai fórumokban, 1901-től kezdve a *Vállalkozók Lapja* főszerkesztőjeként szinte hetente publikált. Nemcsak Lechner nézeteit népszerűsítette, de a magyar kultúra európai rangja mellett érvelt.

A közös irodának – de nem a két építész barátságának – az első világháború vetett véget. Jakab Dezső 1932. augusztus 8-án hunyt el. Komor Marcellt 1944. november 29-én Sopronkeresztúrnál ölték meg deportálás közben.

Felhasznált irodalom:

Gerle János – Kovács Attila – Makovecz Imre: *A századforduló magyar építésze*, Szépirodalmi, Budapest 1990.

Szojka Emese: Példák a népi-népies elemek megjelenéséhez és elterjedéséhez az enterőrökben, in: *Néprajzi Értesítő* 80 (1998), 53–95.

Székely Gábor: A kecskeméti egykori Iparos Otthon, in: *Bácsország* 2012/3 (62. sz.), 46–51.

Megjelent még: *Szecessziós Magazin*

<http://www.szecessziosmagazin.com/magazina/kecskemetiparosotthon.php>

Várallyay Réka: *Komor Marcell – Jakab Dezső* (Az építészet mesterei), Holnap Kiadó,
Budapest 2006.